

Rapport 2008:27 R

Stiftelsehögskolereformen – en uppföljning

Högskoleverket • Luntmakargatan 13 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

Stiftelsehögskolereformen – en uppföljning

Utgiven av Högskoleverket 2008

Högskoleverkets rapportserie 2008:27 R

ISSN 1653-0632

Innehåll: Högskoleverket, utredningsavdelningen, **Aija Sadurskis**

Formgivning: Högskoleverkets informationsavdelning

Innehåll

Sammanfattning	5
Bakgrund	7
Stiftelsehögskolornas organisation	9
Regelverket	11
Att följa upp en reform	13
Styrning av verksamheten	15
Rekrytering av lärare	17
Tillträde till utbildning	19
Inför framtiden	21
Bilaga: uppläggnig av arbetet	23

Sammanfattning

Denna rapport beskriver resultatet av en intervjuundersökning, med syftet att visa hur ansvariga på Chalmers tekniska högskola och Högskolan i Jönköping ser på effekterna av att dessa ombildades från statliga högskolor till stiftelsehögskolor år 1994.

Av intervjuerna framkommer att den viktigaste skillnaden ligger i att stiftelsehögskolorna styrs enligt aktiebolagslagen. Att det är enklare att bilda och äga bolag, och att ansvaret för ett eget kapital skapar en större ansvarskänsla, är också viktiga resultat av reformen. De två högskolorna har dessutom delvis annorlunda anställningsordningar, vilket de ser som en fördel. Inom grundutbildningen tillämpas, i någon mån, andra former för tillträde än vid de statliga högskolorna. Allmänna slutsatser är dels att skillnaden mot de statliga högskolorna minskat genom att även de delvis avreglerats, dels att stiftelsehögskolorna inte fullt utnyttjat den frihet de faktiskt haft. Skäl som kan finnas är att det tar tid att ändra en högskola och att man inte velat avvika för mycket från landets övriga lärosäten.

Bakgrund

Chalmers tekniska högskola och Högskolan i Jönköping ombildades till så kallade stiftelsehögskolor, dvs. enskilda utbildningsanordnare i form av stiftelser, år 1994. I propositionerna *Universitet och högskolor – frihet för kvalitet* (prop. 1992/93:1) och *Om högskolor i stiftelseform – mångfald för kvalitet* (prop. 1992/93:231) utvecklade den dåvarande regeringen motiven för stiftelsehögskolor, beskrev processen och föreslog nödvändiga ändringar av lagstiftningen, inklusive hur överföringen skulle finansieras. Det övergripande motivet för omvandling till stiftelsehögskolor angavs vara att det skulle bidra till en utveckling av den svenska högskolan och, i en förlängning, det svenska samhället. Mer specifikt såg regeringen att förekomsten av olika huvudmän skulle säkerställa universitetens och högskolornas frigörelse från statlig detaljstyrning. Stiftelsehögskolorna skulle på så sätt stimulera utvecklingen även inom resten av högskolan. Däremot finns i de två propositionerna inte någon mer utförlig diskussion om vad som konkret skulle utvecklas.

Regeringens motiv för reformen kan sammanfattas som att man ville

- främja dynamik och flexibilitet
- ge utrymme för initiativ och anpassning till nya omständigheter
- stimulera profilering
- höja kvaliteten i utbildning och forskning genom att ge förutsättningar för högskolan att kunna rekrytera kvalificerade personer
- använda en icke-statlig högskola som referensobjekt, eftersom konkurrens mellan organisationsformer kan öka effektiviteten och omsorgen om studenterna.

Det sistnämnda syftet, att använda stiftelsehögskolor som referensobjekt, är starkast uttalat i valet av Chalmers tekniska högskola. Regeringen valde mellan Kungl. Tekniska högskolan, KTH, och Chalmers för att ”högskolor med likartat utbildningsutbud men med olika huvudmän skall konkurrera med varandra och att verksamheter som bedrivs av olika huvudmän kan jämföras” (prop. 1992/93:231).

För Chalmers var möjligheten att disponera ett eget kapital att investera en viktig anledning till att man ville bli stiftelsehögskola. Förvaltning av stiftelsekapital skulle ge en sådan möjlighet. Chalmers styrelse ville också fritt kunna utforma den interna lednings- och beslutsstrukturen och ha en tjänste- och befattningsstruktur som passade behoven. Samtidigt var det viktigt för Chalmers att inte hamna i otakt med övriga lärosäten.

Ansökan från Högskolan i Jönköping om att bli stiftelsehögskola grundade sig till stor del i ett upplevt behov av mer högre utbildning i länet. Det fanns också ett konkret förslag: man ville satsa på en internationell handelshögskola, ett förslag med stark regional förankring. De två sakerna beskrivs som

förutsättningar för varandra: utan omfattande planering av handelshögskolan ingen stiftelsehögskola, och vice versa.

Syftet med denna rapport är att visa hur ansvariga på de två högskolorna ser resultatet av reformen. Vilka möjligheter har den givit och hur har dessa utnyttjats?

Studenternas rättssäkerhet

Omvandlingen till stiftelsehögskola får, direkt eller indirekt, konsekvenser för studenterna. De regler som finns för utformningen av utbildningen, studentinflytande m.m. i högskoleförordningen, gäller inte för stiftelsehögskolorna. Motsvarande regler kan naturligtvis ändå finnas, på frivillig basis. Frågan om rättssäkerheten för studenter hos enskilda utbildningsanordnare, och Högskoleverkets tillsyn, kommer att behandlas i en utredning som genomförs av Högskoleverkets juridiska avdelning, och tas inte upp här.

Stiftelsehögskolornas organisation

När en avreglering av högskolan diskuterades av den dåvarande regeringen fanns i praktiken två former att välja mellan: aktiebolag eller stiftelser. En stiftelse har fördelen att syftet inte kan ändras så lätt, och verksamhetens inriktning kan därför garanteras. Ett aktiebolag, däremot, skulle teoretiskt kunna köpas upp och få principerna för verksamheten ändrade. Fördelen med aktiebolag är att frågor om ansvar, ledning och redovisning är väl reglerade.

Den modell man beslöt sig för var att en stiftelse skulle vara huvudman och ytterst ansvarig för verksamheten. Den operativa verksamheten skulle däremot bedrivas genom aktiebolag, med stiftelsen som ensam ägare till aktierna. Ett bolag skulle kunna driva utbildnings- och forskningsverksamheten medan ett annat skulle kunna svara för högskolans lokaler.

De två stiftelsehögskolorna fick ett kapital när de bildades, och fick möjlighet att teckna förmånliga statliga lån. Finansieringen i övrigt har sedan dess bestått i ersättning för utbildning och forskning enligt avtal, samt forskningsrådsmedel och andra forskningsmedel.

Stiftelsen Chalmers tekniska högskola, med en styrelse som högsta beslutande organ, äger Chalmers tekniska högskola AB med dotterbolagen Chalmersfastigheter AB, Chalmers Advanced Management Programs AB och AB Chalmersinvest.

Stiftelsen Högskolan i Jönköping äger fyra fackhögskolor: Hälsöhögskolan, Högskolan för lärande och kommunikation, Internationella handelshögskolan och Tekniska högskolan. Stiftelsen äger också Högscoleservice, högskolans gemensamma servicebolag.

Regeringen tillsätter ett antal av ledamöterna i stiftelsernas styrelser, medan stiftelserna tillsätter bolagens styrelser. Vid Högskolan i Jönköping innebär det att styrelsen för respektive fackhögskola tillsätts av stiftelsen. Dessa styrelser tillsätter i sin tur verkställande direktörer. Det innebär att rektorerna är både verkställande direktörer och akademiska ledare för verksamheten.

Regelverket

Till skillnad från de statliga universiteten och högskolorna är stiftelsehögskolorna egna rättssubjekt, och relationen till staten är privaträttslig. Det innebär att förhållandet till staten kan regleras genom lag, men inte genom förordning. Relationen baseras till stor del på avtal i stället för på den offentligrättsliga reglering som gäller för de statliga universiteten och högskolorna, som är statliga förvaltningsmyndigheter.

Reglering genom lag

Utöver av allmänna lagar, som förvaltningslagen, regleras den statliga högskolan av särskilda lagar och förordningar som högskolelagen och högskoleförordningen. Stiftelsehögskolorna styrs av stiftelselagen och aktiebolagslagen. Dessutom finns en särskild lag, lag om tillstånd att utfärda vissa examina (SFS 1993:792), som reglerar bland annat rätten att utfärda examina. Det finns också gemensam reglering: upphandlingsregler, skattelagstiftning m.m.

Reglering genom avtal

Grunden för stiftelserna beskrivs i deras stadgar. För båda högskolorna gäller att de ska verka för att utbildning och forskning bedrivs på en internationellt hög nivå.

Den närmare regleringen återfinns i de avtal som tecknats mellan regeringen och respektive stiftelsehögskola. I överlåtelseavtal regleras sådant som ansvarsfrågor, inklusive ansvar för anställningar och pensioner. I ett långsiktigt (1994–2009, med femtonåriga förlängningar) ramavtal om utbildning och forskning stadgas dessutom att

- ersättningen kommer att följa samma principer som till de statliga högskolorna, så länge stiftelsehögskolorna kan visa att kvaliteten är likvärdig
- stiftelsehögskolorna inte får ta ut avgifter av enskilda personer för utbildning som motsvarar den som de statliga skolorna ger
- statistiska uppgifter ska redovisas till regeringen på samma sätt som andra lärosäten gör
- Riksrevisionsverket ska ha insyn genom en revisor
- stiftelsehögskolorna ska delta i uppföljningar och utvärderingar.

Ramavtalen kompletteras genom tvååriga underavtal som följer planeringsperioderna. Dessa stadgar

- att ett visst antal examina ska avläggas
- att det ska finnas fortbildning och vidareutbildning
- att ersättning inom takbelopp och överföring mellan budgetår ska beräknas på samma sätt som för de statliga lärosätena med hänvisning till de

ersättningsbelopp för helårsstudenter och helårsprestationer som regeringen fastställt

- storleken på en utbildningsram och en forsknings-/forskarutbildningsram
- krav på återrapportering på olika punkter.

Underavtalen har alltså ett innehåll som i stort sett sammanfaller med regleringsbrevet. Undantag är framför allt en del tekniska frågor om sådant som former för utbetalning av medel och mervärdesskatt. Delar av innehållet i avtalet ingår också i bilaga 36 (*Enskilda utbildningsanordnare på högskoleområdet m.m.*) till regleringsbrevet.

Stiftelsehögskolorna har valt att ansluta sig till de statliga kollektivavtalen. De kompletterar aktiebolagslagen när det gäller ekonomi- och personaladministration, organisation och ledning.

Att följa upp en reform

Det har gått 14 år sedan Chalmers tekniska högskola och Högskolan i Jönköping omvandlades till stiftelsehögskolor. En uppföljning av betydelsen av denna omvandling kompliceras av en rad faktorer. Det gäller inte minst att reformen sammanfallit tidsmässigt med en allmän avreglering av den svenska högskolan. Det är därför inte självklart i vilken utsträckning stiftelsehögskolorna har haft andra möjligheter än de statliga lärosätena. De två högskolorna har genomgått stora förändringar och kan uppvisa en rad goda resultat. Stiftelseformen är dock bara i begränsad utsträckning en förutsättning för de framgångar man haft.

Stiftelseformen var politiskt omstridd. Reformen genomfördes av en regering med en moderat utbildningsminister, Per Unckel. Inom den socialdemokratiska oppositionen fanns ett principiellt motstånd mot en avreglering av högskolan, ett motstånd som förstärktes av att reformen finansierades med medel från de avvecklade löntagarfonderna. När regeringen bytte färg efter riksdagsvalet 1994 uppstod en osäkerhet kring möjligheterna att använda den självständighet som stiftelseformen innebar, vilket försämrade arbetsklimatet på de två högskolorna. Stiftelsehögskolornas existens är knappast kontroversiell i dag, men det politiska motstånd som funnits har antagligen haft en negativ effekt på reformens genomslag.

Reformen sammanföll också tidsmässigt med en stark ekonomisk tillväxt. När börsen gick upp ökade stiftelsehögskolornas kapital. Det var inte bara en välsignelse. Med alltför goda möjligheter att realisera olika idéer finns inte samma tvång att prioritera, och profilera verksamheten.

De slutsatser som kan dras av utvecklingen vid de två stiftelsehögskolorna skulle inte självklart gälla om alla högskolor gjordes om till stiftelser. De två högskolorna skulle inte längre ha en särställning. Den utmaning, och det identitetsskapande, som ligger i att man är särskilt utvald, skulle gå förlorad.

Chalmers och Högskolan i Jönköping påverkas starkt av att de verkar i ett sammanhang av statliga högskolor, och att de inte kan avvika för mycket från dem. Det kan därför bli nödvändigt att kompromissa. Det kan illustreras av att Chalmers av lojalitet mot de andra lärosätena som berördes skrev under en förfrågan om förlängning av försöksverksamhet kring antagning till arkitektutbildning, trots att de ju som stiftelsehögskola inte behöver be om lov. Gentemot studenterna är det också viktigt att klargöra att utbildningarna är likvärdiga med de utbildningar som ges av statliga lärosäten. Ett mer konkret skäl till att stiftelsehögskolorna behöver anpassa sig till den statliga högskolan är att de anställda i princip ska kunna flytta mellan olika universitet och högskolor, och även när det gäller andra utbyten är det praktiskt att ha ungefär samma regler.

Det är nog också så att en stiftelsereform, där helt nya högskolor bildas, skulle kunna få ett annat resultat. Chalmers och Högskolan i Jönköping bygger på befintliga högskolor, med befintlig lärarstab. Och en högskola förändrar man inte så lätt. Det handlar om många individer på olika nivåer.

Vilken begränsning för en utvärdering av stiftelseformen ligger det för övrigt i att det gäller just dessa två högskolor? Chalmers är en mellanstor, teknisk högskola, medan högskolan i Jönköping är något mindre, men har större bredd. De utbildningar som erbjuds är till stor del sådana som förbereder för en tydlig arbetsmarknad. Den lätthet att rekrytera företrädare för arbetsmarknaden till högskolornas styrelser som beskrivs av företrädare för både Chalmers och Högskolan i Jönköping, kan till en del bero på det. Man bör nog inte heller underskatta betydelsen av att de två högskolorna arbetade hårt för att väljas ut. Inte för inte finns det i Jönköpingsregionen en stark entreprenöriell tradition. En stiftelseform, som pådyvlas en högskola som inte själv driver frågan, skulle sannolikt få ett helt annat resultat.

Till sist: det är inte självklart hur långtgående en avreglering ska vara. Den reform som diskuteras här har i en del avseenden varit ganska beskedlig. Som framgår av beskrivningen av de avtal som reglerar förhållandet mellan stiftelsehögskolorna och staten är mycket reglerat. Det gäller inte minst förbudet mot att ta ut avgifter av studenter, som kan vara ett hinder för att testa nya former för utbildning.

Styrning av verksamheten

Det resultat av stiftelsereformen som lyfts fram tydligast av de två högskolorna är de ändrade förutsättningarna för strategisk styrning av verksamheten. Det handlar framför allt om betydelsen av att ha aktiebolagslagen som grund, i stället för högskolelagen och högskoleförordningen. Aktiebolagslagen är enkel och välkänd, med ett stort ansvarstagande i varje led. Att med hjälp av den få en professionell styrning beskrivs som en mycket stor förändring.

Även den ekonomiska revisionen blir tydligare, och mer professionell, med hårdare krav på budgetdisciplin. Stiftelsehögskolorna revideras av Riksrevisionen, utöver av egna revisorer, ett förhållande som ses som viktigt.

Med styrning baserad på aktiebolagslagen följer en mindre detaljerad, mer flexibel arbetsordning. Antalet beslut som måste fattas av rektor är betydligt mindre, och rektor besparas många rutinärenden. I och för sig finns delegationsrätt i den statliga högskolan, men den delegationsordning som krävs är så omfattande att rätten blir svår att använda. Clas Wahlbin, Högskolan i Jönköpings förre rektor, exemplifierar: när han var rektor på Högskolan i Dalarna hade han en hundrasidig delegationsordning, i Jönköping räckte det med två sidor beslutsordning.

Styrning enligt aktiebolagslagen sägs också ha gjort det mycket lättare att rekrytera externa ledamöter till styrelseuppdrag. Företrädare för näringslivet vet vad en styrelse för ett aktiebolag är för något. Med näringslivsföreträdare följer ofta ett tänkande i resultatetermer som varit nyttigt för högskoleverksamheten.

Att styras som ett företag kan tyckas vara främmande för en högskola. Vid övergången till stiftelseform var det mycket viktigt för Chalmers att fortfarande uppfattas som akademisk, och inte som ett rent bolag, av omvärlden, Utbildningsdepartementet och internationellt. Därför inrättades ett fakultetsråd som ska värna de större akademiska perspektiven. Fakultetsrådets ordförande väljs på tre år av kollegor, och uppfattas som "andra man" efter rektor. Även vid Högskolan i Jönköping finns en fakultet som verkar för att säkra den vetenskapliga kvaliteten i forskning och forskarutbildning.

Genomgående beskrivs beslutsvägarna som korta. Ett exempel som ges är att snabba beslut underlättat för Chalmers att tidigt anpassa utbildningarna till Bologna-processen. Ett exempel på snabba beslut från Högskolan i Jönköping är att det gick mycket snabbt att driva igenom ett avtal med Manpower, i vilket företaget fick ett eget kontor på campus.

Frågan om vem som ska utse styrelseledamöter inom den svenska högskolan har varit politiskt kontroversiell. Det har funnits en vilja hos borgerliga politiker att inte tvinga på stiftelserna deras styrelser, och de har därför utsett de ledamöter som stiftelsehögskolorna föreslagit. Det är på gott och ont. Samtidigt som ledningen för Chalmers antagligen bäst känner till vilka kandidater

som vore lämpliga, är det risk att styrelsen kommer att stå för nära den operativa ledningen.

Ägande av bolag

Till skillnad från de statliga universiteten och högskolorna kan stiftelsehögskolorna äga egendom, och sluta juridiskt bindande avtal med andra parter, inklusive med statliga organ. Det får konsekvenser för ägande- och avtalsfrågor. Även om bra forum för samarbete kan vara väl så viktiga som att kunna ingå avtal, är denna skillnad mellan stiftelsehögskolor och statliga högskolor något som ledningarna för stiftelsehögskolorna lyfter fram som en viktig fördel. Det är mycket lättare för stiftelsehögskolorna att starta, äga och driva bolag. Även de statliga lärosätena kan äga bolag men då krävs medgivande från regeringen. Det innebär att det blir krångligare och tar längre tid. Chalmers ger ett exempel: det så kallade IT-universitetet bildades i samarbete med Göteborgs universitet. De regler som gäller för Göteborgs universitet medförde att IT-universitetet blev en ”fakultet”, vilket inte var en optimal lösning.

Egna ekonomiska medel

Då stiftelsehögskolorna bildades försågs de med ett stiftelsekapital. Just detta kapital, stiftelsefonden, är starkt förknippad med särställningen som stiftelse. Även om det finns begränsningar i möjligheterna att använda kapitalet, ger det ett handlingsutrymme och har kunnat användas till strategiska satsningar, inte minst eftersom överskott kan föras över till kommande år. Samtidigt kan förekomsten av egna medel ge förståelse för behovet att tänka strategiskt. Ett eget kapital ger också en insikt i att ansvaret för att klara av verksamheten ligger hos högskolan själv, och den insikten kan skapa disciplin. Fakultetsmedel, som portioneras ut från regeringen, ger inte samma känsla av gemensamt ansvar.

Utöver att kunna använda stiftelsekapital till strategiska satsningar, har pengar kommit in genom *fundraising*. Att högskolorna varit fria från staten har gjort det lättare att få företagen intresserade av att bidra till deras verksamhet. Även de alumntakter som finns har haft ekonomisk betydelse – det kan vara mer intressant att satsa pengar när de inte går in i den allmänna statskassan.

Rekrytering av lärare

Anställningsordningarna vid de två stiftelsehögskolorna avviker inte i någon betydande utsträckning från de regler som finns i högskoleförordningen. De ändringar av tjänstestrukturen som Chalmers införde 1995 föregick för övrigt en ändring i samma riktning för de statliga högskolorna. Värdet ligger kanske snarare i att själva ha formulerat anställningsordningarna.

Chalmers har lärarkategorierna professor, biträdande professor, docent, universitetslektor, tekniklektor, universitetsadjunkt, forskarassistent, doktors-tjänst (en tvåårig postdoktorsanställning) och doktorandanställning. Till det kommer tidsbegränsade anställningar som konstnärlig professor, adjungerad professor eller adjungerad lärare och gästlärare/gästforskare. Högskolan i Jönköping har professor, docent, universitetslektor, tekniklektor, universitetsadjunkt och doktorand som kategorier, med adjungeringar för samtliga lärarkategorier utom doktorand.

Professornivån på Chalmers är alltså delad i två nivåer, där den lägre nivån (biträdande professor) sägs ungefärligen motsvara en professor enligt högskoleförordningen. Erfarenheterna av detta beskrivs som goda. Förutom oavlönade docenter har Chalmers avlönade, anställda docenter, som ska vara tillsvidareanställda och ha visat pedagogisk skicklighet.

På båda högskolorna finns tekniklektorer, där större vikt fästs vid beprövad erfarenhet vid anställningen. Vid Tekniska högskolan i Jönköping krävs minst fem års yrkeserfarenhet i ledande ställning, efter till exempel en civilingenjörsexamen, i stället för en doktorexamen, och dessutom pedagogisk erfarenhet. Tekniklektorerna har varit särskilt betydelsefulla för näringslivskontakter. Vid Internationella handelshögskolan i Jönköping är man på väg att anställa en första ”industriprofessor” som ska arbeta mellan kvarts- och halvtid. Näringslivserfarenhet ska väga tungt vid anställningen och granskningen ska inte vara mindre hård än vid andra professorsanställningar.

Båda högskolorna har system för befordran. Det är dock i mindre utsträckning än enligt högskoleförordningen fråga om en individuell rätt att prövas för befordran. Däremot kan lektorer befordras på delvis andra meriter än vid de statliga högskolorna, som förmåga att skapa näringslivskontakter, eller ledarskapsmeriter. Vid Chalmers krävs att det finns extra resurser innan någon befordras till en högre tjänst. Chalmers har också infört ett *tenure track* för forskarassistenter, där det krävs att de fått forskarassistenttjänsten i öppen konkurrens, att det gäller ett strategiskt viktigt område och att det finns finansiering för, normalt, minst tre år. I samband med att staten ser över befattningsstrukturen¹ kommer även Chalmers att se över sitt karriärsystem.

1. Betänkandet *Karriär för kvalitet* (SOU 2007:98).

Beslut om anställning och befordran kan inte överklagas på det sätt som gäller inom den statliga högskolan. När högskolorna drivs som aktiebolag fattas besluten av rektor med en vd:s befogenheter. Den som vill överklaga kan göra det till styrelsen eftersom styrelsen står över verksamheten och inte är en del av den. Det har funnits kritik som går ut på att rättsäkerheten inte blir tillräcklig, men ledningarna på högskolorna anser att det uppvägs av fördelen i att ha en snabb process.

Möjligheten att direktrekrytera beskrivs som en stor strategisk fördel med stiftelseformen. Genom att inte annonsera ut en tjänst har man, de gånger det varit aktuellt, snabbt kunnat anställa nyckelpersoner. Erfarenheterna sägs i huvudsak vara goda, men ställer krav på arbetssättet, så att direktrekrytering inte kolliderar med annan rekrytering.

Tillträde till utbildning

Högskoleförordningen innehåller relativt långtgående regler för tillträde till utbildning. Några sådana regler finns inte i de avtal om utbildning som staten tecknat med stiftelsehögskolorna. Det skulle därför vara möjligt för dessa högskolor att profilera sig genom andra behörighets- och/eller urvalsregler. Exempelen på sådana annorlunda regler är dock få.

Regler för behörighet och urval påverkar varandra. Hårdare behörighetsregler, till exempel en lägsta betygsnivå från gymnasiet som ligger över behörighetskraven enligt högskoleförordningen, kan göra att antalet sökande till utbildningar sjunker, vilket i så fall gör att behovet av urvalsmetoder minskar. Antalet sökande till bland annat en del tekniska utbildningar är dock så litet av andra skäl, att det ändå knappast är någon konkurrens om att bli antagen. Att anta färre studenter än det finns plats för är knappast ekonomiskt möjligt. Chalmers har dock, trots det och till skillnad från en del andra lärosäten som ger ingenjörsutbildningar, inte sänkt kravet på antal matematikkurser i gymnasieskolan.

Möjligheten att rekrytera studenter kan komma att ändras om det blir tillåtet att ta betalt av studenter från länder utanför EES-området. Redan i dag finns ett betydande antal utländska studenter och fler skulle kunna rekryteras även till nybörjarnivå, om kandidatprogram skulle ges på engelska, vilket diskuteras.

Att använda alternativa antagningsformer ställer sig ofta alltför dyrt, men det finns exempel på att de använts. Chalmers har, sedan några år, inträdesprov på några civilingenjörsutbildningar till en del av platserna. Erfarenheterna av detta beskrivs som goda. Även annat har förekommit, som intervjuer eller brev vid Tekniska högskolan i Jönköping, men bara som komplement. Det har funnits tankar på att använda arbetsprov, men man har avstått eftersom prognosvärdet varit för osäkert. Internationella handelshögskolan i Jönköping har beslutat att, som experiment, ta in fem studenter årligen på helt egna meriter. Om det faller väl ut kan det spridas till de andra tre fackhögskolorna.

Chalmers är i praktiken en del av en nationell struktur och det finns en tydlig medvetenhet om betydelsen av att inte uppfattas som avvikande av studenterna. Detta har tagit sig ett konkret uttryck i det faktum att man är ansluten till den centrala VHS-antagningen. När centrala myndigheter utvecklar system, till exempel antagningssystem, är det svårt att ställa sig utanför. Det medför fördelar, men innebär också en risk att arbeta ur ett alltför snävt svenskt perspektiv. Rekrytering av utländska studenter, som är viktigt för både Chalmers och Högskolan i Jönköping, ställer andra krav, till exempel att kunna lämna besked i tid för att söka visum.

Inför framtiden

Ur samtalen med företrädare för de två stiftelsehögskolorna framträder en tredelad tidsaxel. Att bli stiftelsehögskola beskrivs som ”mer banbrytande i början”. Inför reformen lade högskolorna ned ett stort arbete med målet att bli utvalda till att bli stiftelsehögskolor. Till det kommer att förändringen i sig innebar en ”kick”, en anledning att se över rutiner och söka nya arbetsformer.

Under åren efter reformen har stiftelsehögskolorna sett att handlingsfriheten, formellt och i praktiken, kringskurits. Stiftelsehögskolorna har också sett skillnaden mot de statliga högskolorna minska när även de senare fått större friheter. I dag märks inte så stor skillnad i den dagliga verksamheten. Flera personer är självkritiska: man har inte dragit så mycket nytta av reformen som man hade kunnat göra, och borde ha gjort. Det finns en medvetenhet om att begränsningen till stor del finns hos dem själva.

Inför framtiden uttrycks en vilja att utnyttja möjligheterna mer. I ledningen för högskolorna diskuterar man hur den frihet som finns ska kunna användas mer än i dag. Chalmers har, till exempel i remissvar, uttryckt att de är intresserade av att pröva nya vägar. Här poängterar man att dialogen är viktig, att de tankar som finns får en förankring hos ansvariga myndigheter. De förändringar som görs på stiftelsehögskolorna har stimulerat den statliga högskolan tidigare, och kan göra det även i framtiden.

Bilaga: uppläggning av arbetet

Denna uppföljning har genomförts genom intervjuer med ett antal personer i ledande ställning vid de två stiftelsehögskolorna. Urvalet har gjorts så att de som intervjuats representerat olika funktioner, olika ställen i organisationen och olika lång tid vid högskolan.

Vid Chalmers tekniska högskola har Lisbeth Birgersson (vicerektor för planering av rekryteringar), Johan Carlsten (vicerektor för näringslivsrelationer), Sven Engström (vicerektor med ansvar för grundutbildningen), Jörgen Sjöberg (rektors rådgivare om strategier) och Ing-Britt Svensson (tidigare chef för utbildningsdelen i forsknings- och utbildningsbyrån) intervjuats.

Vid Högskolan i Jönköping har Jörgen Birgersson (utbildningschef och stf vd, Tekniska högskolan), Eva Björck-Åkesson (vd och rektor vid Högskolan lärande och kommunikation), Mike Danilovic (utbildningschef vid Internationella handelshögskolan), Per Risberg (tidigare styrelseordförande) och Clas Wahlbin (tidigare rektor) intervjuats.

I beskrivningen och diskussionen av det som framkommit ur intervjuerna och bakgrundsmaterial har lika eller liknande förhållanden redovisats tillsammans. Slutsatser har ibland illustrerats med exempel från en av stiftelsehögskolorna, men det ska inte tolkas som att motsvarande förhållande inte också kan gälla den andra högskolan.

Rapporten tar upp de sätt som stiftelseformen faktiskt påverkat verksamheten, enligt dem som intervjuats, snarare än att behandla alla sätt som verksamheten skulle ha kunnat påverkas.

